

13. Гаврильців М.Т. Захист законного інтересу як передумова на звернення до адміністративного суду: поняття, сутність, види. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична. Львів: ЛьвДУВС, 2016. Вип. 4. С. 161–171.

14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. Ст. 250.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-4>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Бошицький Ю. Л.

*кандидат юридичних наук, професор,
ректор,*

*Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Сопілко І. М.

*доктор юридичних наук, професор,
радник ректора,*

*Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Незважаючи на загальні гарантії прав і свобод людини, закріплені як у міжнародному, так і в національному праві, існують законодавчо визначені обставини, за яких держава може тимчасово відступити від частини своїх зобов'язань щодо їх забезпечення. Зокрема, це стосується періодів надзвичайного стану, коли існує безпосередня загроза життю та безпеці нації.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала ключовим чинником радикальних змін у суспільному, політичному та правовому житті держави, а також вплинула на міжнародну спільноту загалом. Безпідставний напад на суверенну державу порушив фундаментальні засади міжнародного правопорядку, принципи добросусідства та норми міжнародного права.

З метою організації належної протидії агресії, керуючись пунктом 20 частини першої статті 106 Конституції України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», Президент України Указом № 64/2022 від 24 лютого 2022 року постановив запровадити воєнний стан на всій території

держави з 05:30 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1]. Цей Указ було затверджено Законом України № 2102-IX від тієї ж дати. У подальшому його дія неодноразово продовжувалася рішеннями Президента та Верховної Ради України.

Воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що може вводитися в Україні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності або територіальній цілісності. Його правова природа передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, а також законних інтересів юридичних осіб, із зазначенням строків і меж таких обмежень [2].

Отже, визначення обсягу, меж і механізму реалізації тимчасових обмежень є складовою правового режиму воєнного стану, який має адміністративно-правову природу. Такий режим виступає як надзвичайний, спеціальний і тимчасовий порядок державного управління, що встановлює особливі організаційно-правові процедури, спрямовані на забезпечення публічної безпеки та підтримання стабільності у період збройної агресії [3].

Особливої уваги потребує питання тимчасового обмеження прав і свобод громадян. Безумовно, основна загроза реалізації прав людини виходить від агресора, а тому першочерговим завданням держави є захист життя, здоров'я та безпеки населення. Водночас держава не може усунути від виконання свого конституційного обов'язку – гарантування прав і свобод у діяльності органів публічної влади та їх посадових осіб. Проте об'єктивні умови воєнного часу не дозволяють забезпечити їх у повному обсязі, що й зумовлює необхідність встановлення особливого порядку їх реалізації.

Діяльність держави у цій сфері проявляється у двох площинах. З одного боку – через забезпечення правопорядку, запобігання правопорушенням і захист суспільних інтересів; з іншого – через дотримання законності у власній управлінській діяльності. Варто зауважити, що в умовах воєнного стану змінюється характер правопорушень: з'являються явища, не властиві мирному часу, такі як мародерство, незаконне поводження зі зброєю, колабораціонізм, порушення комендантської години тощо. Це вимагає реформування системи правоохоронних органів, удосконалення їх правового статусу, розширення повноважень і забезпечення належної матеріально-технічної бази.

Згідно із Загальною декларацією прав людини, будь-які обмеження прав і свобод особи можуть застосовуватися лише за наявності законодавчо визначених підстав і виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав інших осіб, а також для підтримки моральних стандартів, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [4].

У юридичній науковій літературі окрему увагу приділяють поняттю конституційного обмеження прав і свобод людини та громадянина. Так, О. Скрипнюк трактує конституційне обмеження прав і свобод людини як встановлений Конституцією та законами України режим тимчасового, загального або індивідуально-спрямованого призупинення або звуження обсягу гарантованих Основним Законом прав і свобод. Такі обмеження запроваджуються в інтересах захисту прав інших осіб, а також для забезпечення національної безпеки та оборони України [5, с. 9]. О. В. Андрієвська розглядає конституційне обмеження як складне явище, що формується як система взаємопов'язаних конституційно-правових засобів та інших елементів (цілей, принципів, умов, підстав і форм обмежень). Воно реалізується через соціально корисну поведінку конкретного суб'єкта конституційно-правових відносин та дії уповноважених осіб, наділених правом застосовувати конституційно-правові обмеження, у рамках послідовного та комплексного процесу, спрямованого на захист цінностей, закріплених Основним Законом України, та охорону законних інтересів [6, с. 85].

Водночас ключовим залишається дотримання цих прав безпосередньо самими суб'єктами владних повноважень, адже ефективність забезпечення законності в умовах воєнного стану часто знижується. Зокрема, пункт 3 Указу Президента України № 64/2022 передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, визначених статтями 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України. Йдеться, зокрема, про такі права, як недоторканність житла, таємниця листування, свобода пересування, свобода думки і слова, участь у мирних зібраннях, право власності, підприємницька діяльність, право на працю, страйк та доступ до освіти.

Особливості реалізації та межі обмеження зазначених прав потребують окремого дослідження, однак варто звернути увагу на окремі адміністративно-примусові заходи, зокрема перевірку документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу, житла та службових приміщень. У період воєнного стану такі дії здійснюються у спрощеному порядку, із розширенням кола уповноважених осіб.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом із військовими адміністраціями має право запроваджувати зазначені заходи, а порядок їх здійснення визначається Кабінетом Міністрів України. Постановою уряду від 29 грудня 2021 р. № 1456 затверджено відповідний порядок, яким деталізовано повноваження уповноважених осіб Національної поліції, Служби безпеки України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, ДМС, Держмитслужби та Збройних Сил України [7].

Окремі положення цього Порядку викликають науково-практичні дискусії. Так, можливість затримання особи у разі відсутності в неї

документів, що посвідчують особу, фактично створює нову підставу обмеження особистої свободи, не передбачену Конституцією України. Подібні норми повинні бути закріплені законом, а не підзаконним актом, що відповідало б вимогам статті 29 Основного Закону.

Крім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить такої підстави затримання, як «до встановлення особи», а встановлює чіткі строки – до трьох годин або, у виняткових випадках, до трьох діб [8].

Аналогічні питання виникають і щодо огляду житла чи службових приміщень, який може застосовуватися не лише в межах кримінального провадження, але й як адміністративно-примусовий захід для порятунку життя та майна громадян.

Завершуючи, слід підкреслити, що тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина обумовлені виключно необхідністю забезпечення дії правового режиму воєнного стану. Проте навіть у цих надзвичайних умовах діяльність органів публічної влади має ґрунтуватися на принципах верховенства права, законності, гуманізму та пропорційності.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 11.11.2025).

3. Комзюк А.Т., Комзюк М.А., Липій Є.А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3. 2022. С. 100-106.

4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.11.2025).

5. Скрипнюк О. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 5–11.

6. Андрієвська О. В. Про конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. Вип. 7. С. 83–86.

7. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : затв. Постановою

Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 11.11.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-5>

АХИСТ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Варгуляк О. Г.

*доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Проблематика захисту прав осіб з інвалідністю є однією з ключових у системі прав людини, оскільки відображає рівень гуманності, соціальної відповідальності та зрілості держави. У сфері публічного адміністрування питання забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю набуває особливого значення, адже саме органи державної влади та місцевого самоврядування несуть відповідальність за реалізацію адміністративних процедур, надання публічних послуг і створення умов для соціальної інтеграції цих осіб.

В Україні нормативну основу захисту прав осіб з інвалідністю становлять Конституція України [0], Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.) [0], Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.) [0], а також Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.) [0], ратифікована Україною у 2009 році. Проте ефективна реалізація цих норм значною мірою залежить від адміністративно-правових механізмів їх втілення.

Аналіз нормативно-правової бази дозволив відмітити, що питання захисту прав осіб з інвалідністю у сфері публічного адміністрування треба розглядати в таких основних аспектах:

1. Публічне адміністрування у правах осіб з інвалідністю;
2. Адміністративно-правові гарантії захисту прав осіб з інвалідністю;
3. Доступність адміністративних послуг;
4. Міжнародно-правові стандарти захисту прав осіб з інвалідністю.

Публічне адміністрування охоплює організацію, координацію та контроль за діяльністю органів влади у сфері забезпечення прав людини.